JS 2012, PdF MU

Doktorský seminář z metodologie

Specifika evaluačních výzkumů a jejich metodologie

Kateřina Vlčková

Institut výzkumu školního vzdělávání, Katedra pedagogiky PdF MU

Evaluace

- něm. Evaluation
- angl. evaluation, self-evaluation X assessment
- evaluace x hodnocení

- Objasňující analýza jevů a činností a vyjádření užitku či hodnoty z nich plynoucí (*Framework for Evaluating*..1995)
  - Určení hodnoty, kvality, efektivnosti; ocenění (Průcha 1998)
    - Nejčastěji ve smyslu hodnocení vzdělávacích výsledků

- teoretický přístup
- metodologie
- proces (monitorování, měření),
- na různých úrovních vzděl. praxe (jedinec, systém),
- různé využití (explanace, řízení)
- = hodnocení edukačních jevů

Pedagogická evaluace

- Proces hodnocení přínosu a hodnoty edukačních **programů, metod, materiálů, organizací, jedinců**

- Od r. 1965 (U.S. vláda – povinná evaluace vzděl. programů)
- Rozvoj evaluační metodologie
- Specializované soc..-vědní časopisy
  - 1979 AERA – časopis *Educational Evaluation and Policy Analysis*
- Školní okrsky – oddělení evaluace
  - Značná část ped. výzkumníků pracuje v této oblasti

- Důležitá pro analýzu politiky, proces politického rozhodování, management projektů, tvorbu kurikula
  - např. zda program má přínos, výsledky, které ospravedlňují náklady na něho

Evaluační výzkum vs. pedagogický výzkum

Překrývají se X rozdíly

Evaluace

- potřeba pro rozhodnutí v politice, managementu
- sběr dat, kt. podporuje rozhodnutí
- konkrétní program jak funguje – nezobecnitelné
- hodnotící soudy – data z hlediska jejich hodnoty, přínosu
- „*program A byl lepší než program B*“

Pedagogický výzkum

- přispívá k pochopení určitého jevu
- zobecnitelné vztahy na populaci, na teorii
- nehodnotící
- „*proměnná A má vliv na proměnnou B*“

Oblasti evaluace

- vzdělávací potřeby
- vzdělávací programy
- učebnice
- výuka
- edukační prostředí, klima
- vzdělávací výsledky
- evaluace vzdělávání pomocí standardů
- efektů vzdělávání
- efektivnosti škol
- evaluace na základě indikátorů
- evaluace pedagogického výzkumu
- evaluace evaluace, metaevaluace

Průcha 1996

Postup evaluace (Gall, Borg, Gall 1996)

- Podobné jako u výzkumu

1. Ujasnění si důvodů evaluace

- Zájmy jedince, instituce..
- Pozor: redukce financí, ospravedlnění rozhodnutí, zajistit negativní informace na učitele => učitelé mohou sabotovat evaluaci
- Rozhovory s klíčovými osobami – zda je požadavek evaluace smysluplný a etický
  - Pokud není etický, odmítnout ji

⇒ volba vhodného evaluačního modelu/designu

⇒ odpovídá účelu evaluace

Postup evaluace

2. Identifikace zainteresovaných osob

- Těch, co budou zahrnuti do evaluace;
- těch, které evaluace ovlivní;
- těch, co mají zájem o výsledky

- Pomohou ujasnit důvod, otázky, cíle, design, interpretace, prezentaci výsledků
- Jejich ignorování může vést k sabotování evaluace, jejímu zdiskreditování
- Vyžadují zahrnutí v různé míře
  - Informování, ovlivňování

Vytvořit evaluační skupinu / komisi

- učitelé různých programů,
- evaluátor,
- ředitel,
- výkonná rada,
- studenti,
- rodiče,
- zaměstnanci
- aj.

Postup evaluace

3. Co je třeba evaluovat?

Vymezení všech prvků programu

- Osoba v programu je nemusí znát všechny, může dojít k přehlédnutí nějaké komponenty

a) Cíle programu

- Do jaké míry jsou naplňované se zeptat zainteresovaných

b) Zdroje a postupy

- Lidské, vybavení a další náklady - Stačí nám zdroje? Není to moc drahé? Neubere nám to zdroje jinde? Jsou tam skryté náklady?
- Postupy, strategie, procesy pro dosažení cílů - Kolik je potřeba času? Jsou problémy v používání XY? Do jaké míry používají postup XY?
  - Opakované pozorování

- Pomůže pochopit pozorované efekty programu
  - Program neúspěšný X mohlo to být jen kvůli nedostatku zdrojů, že přišly pozdě, že byl učitel rušen atd.
  - Sbírat data i k těmto informacím – jak dobře program funguje a proč

c) Management programu

- Postupy řízení mohou být zabudovány do programu – popsat je
  - Jsou efektivní? Záměrné?

Postup evaluace

4. Identifikace evaluační otázky

- Výzk. problém může být ve formě otázky, hypotéz, cílů
  - V eval. výzkumu nejčastěji otázky

Divergentní fáze

- Generování seznamu všech otázek, témat
- Přispívají všichni zainteresovaní
- Evaluátor navrhuje možné otázky
- Z kritérií eval. výzkumu se vybírají otázky (viz dále)

Konvergentní fáze

- Redukce počátečního seznamu otázek na zvládnutelné množství

- Nové otázky se objevují během sběru dat
  - Důležité z nich vzít v potaz

Postup evaluace

5. Návrh evaluačního designu a časového plánu

- Interní evaluátor
  - zaměstnanec programu, škola, na které učí
  - většinu evaluací může dělat
  - pro sumativní evaluaci více vhodný externí
- Externí
  - z třetí strany
  - je zavázán zastupovat zájmy spotřebitele
    - proto lépe externí
    - z etických důvodů lze z evaluace vystoupit
- Často experimentální nebo kvazi-experimentální design
  - primární otázka je, jak dobře funguje program
  - problém externí a interní validity, kontrolní skupiny
    - závisí na požadavcích zadavatele
      - být vnímaví vůči tomu, jaké očekávání kvality je
        - ne moc, ne málo
        - pozor: často ustupujeme ze svých představ

Postup evaluace

5. Návrh evaluačního designu a časového plánu

- Evaluace může být jak prospěšná, tak škodlivá
  - Pozor:
    - Program může být dobrý, nekvalitní evaluace ho špatně ohodnotí, bude zrušen
    - Program může mít potenciál být dobrý, evaluace ho odepíše, vezmou mu finance
  - Zvažovat možné následky evaluace
    - Zajistit, aby pozitiva převážila negativa
    - Minimalizovat potenciální škody
    - Zahrnout důležité zainteresované osoby do designu evaluace

Časový plán

- Výzkumné studie nemají často časové překážky pro své dokončení
- Evaluační studie – zainteresovaní mají obvykle termín dokdy chtějí závěrečnou zprávu
  - Je třeba mít časový plán evaluace
    - Např. schéma PERT (in Worthen, Sanders 1987 – Educational evaluation)

Postup evaluace

6. Sběr a analýza evaluačních dat

- Podobné jako ve výzkumu

Př.: **Experimentální design s 1skupinou, pre- a post-testem (Maher 1982)**

1) QN měření Goal Attainment Scaling – měří pokrok žáka v dosažení cíle
   - Proškolení hodnotitelé
   - Výsledek – standardizované skóre výsledků žáka
   - Na začátku a na konci šk. roku
2) Posttest – škála – jak užitečný byl každý vzděl. program
   - Percepce žáků ohledně silných a slabých stránek programu
     - Otevřené otázky

- Analýza dat
  - Průměr žáka – standardizované skóre dosažení cílů na zač. roku (M=35,20), na konci roku (M=45,21)
    - Signifikantní rozdíly ($p<0,05$)
  - Pořadí programů z hlediska výukové efektivity
    - Skóre změny za žáka pro každý vzdělávací program

Postup evaluace

7. Zpráva s výsledky

- Výzkum – 1 zpráva (disertace, zpráva z výzkumu) + kondenzovaná verze (článek, prezentace na konferenci)
- Evaluace – komplikovanější
  - Různí zainteresovaní, různé cílové skupiny, každá má jiné informační potřeby
    - Executive summary report – pro vedení, výkonnou radu
    - Detailnější zpráva – pro učitele
    - Popularizační – pro žáky
    - Evaluační fórum – diskuse výsledků vedení, učitelé, návrhy opatření aj.
    - Aj.

Specifika reportování evaluace jako disertační práce

- Výsledky budete muset prezentovat ve více formách
- Disertace bude požadována dle formátu pro výzkumnou práci
  - Přehled literatury
    - to v evaluačních zprávách není
  - Diskuse výsledků a jejich využití
    - Př. diseminace na 2 setkáních, použito pro rozhodnutí, eval. procedura je nově součástí běžné praxe na škole
  - Diskuse širšího významu studie
    - Např. má teoretický význam, je to replika předchozích zjištění
  - Evaluační projekty lze často chápat jako případové studie
    - Nastavit diskusi z tohoto úhlu pohledu
    - Aplikace určitého evaluačního modelu, jeho aplikovatelnost, problémy, na kt. jste narazili – pro navazující studie
    - Přispění k zlepšování evaluační metodologie v pedagogice
  - Metaevaluace – evaluace evaluace
    - Diskuse slabých, silných stránek designu
    - Možný vliv na validitu výsledků
    - Použít kritéria dobré evaluační studie

Program Evaluation Standards (1994)

- 30 kritérií pro evaluační výzkum
- Pro zhodnocení provedení eval. studie vlastní i těch, ze kt. čerpáme
- Díky nim zvýšení kvality evaluace
- Chrání před zkorumpovanými skupinami (evaluace zahrnuje politické zájmy)
- Zabraňuje, aby výsledky odrážely předsudky a vlastní zájmy
- Zvyšuje profesionalitu pedagogické evaluace
- Funguje podobně jako *Standards for Educational and Psychological Tests*

- *Existuje také Personnel Evaluation Standards (1991) Sage*
  - *21 standardů, podobné*
  - *Na evaluaci zaměstnanců hlavně základních a středních škol*

Program Evaluation Standards (1994)

Evaluační výzkum má splňovat 4 důležitá kritéria:

1) *Užitečnost (utility)*
   - *Informativní, odpovídá časově, užitečná pro osoby, kt. se týká*

2) *Proveditelnost (feasibility)*
   - *Design vhodný pro dané podmínky, efektivní z hlediska nákladů*

3) *Náležitost, vhodnost (propriety)*
   - *Realizován eticky a legálně*
     - *Př. deklarovat jasně případný konflikt zájmů a jak mohl ovlivnit výsledky*

4) *Přesnost (accuracy)*
   - *Míra do jaké produkuje reliabilní, validní, úplné informace pro možná rozhodnutí*
     - *Př. Popsat kontext, kt. ovlivňoval evaluaci, meta-evaluace na základě standardu, zpráva bez zkreslujících informací*

Literatura

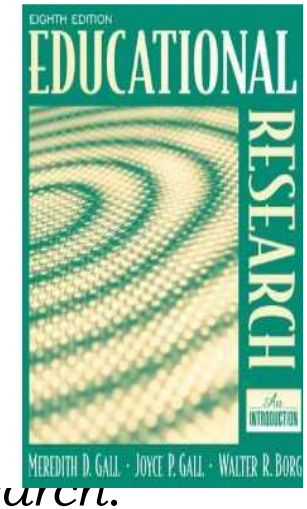

Evaluace

- Průcha, J. (1996). *Pedagogická evaluace*. Brno: MU.
- Stockmann, R., & Meyer, W. (2010). *Evaluation*. Opladen: B
- Gall, M.D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2006). *Educational research*. London: Allyn & Bacon.
- Bortz, J., & N. Döring (2002). *Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler*. Berlin: Springer.

Autoevaluace školy

- Chvál, M., Michek, S., & Pol, M. (2010) *Evaluace ve škole. Orbis scholae*, 4(1). http://www.orbisscholae.cz/archiv/2010_01.pdf
- *Autoevaluace školy. Evaluační nástroje*. http://www.nuov.cz/ae/manualy-evaluacnich-nastroju
- Macbeath, J., Schratz, M., Meuret, D., & Jakobsen, L. (2006). *Serena aneb Autoevaluace škol v Evropě*. Žďár nad Sázavou: Fakta.
- Rýdl, K., Horská, V., Dvořáková, M., & Roupec, P. (1998). *Sebehodnocení školy. Jak hodnotit kvalitu školy*. Praha: STROM.
- Vašťatková, J. (2006). *Úvod do autoevaluace školy*. Olomouc: UP.
- Vašťatková, J. (2010). Autoevaluace a benchmarking ve škole. Olomouc: Hanex.

Časopisy

- Educational Research and Evaluation (EERA)
- Educational Evaluation and Policy Analysis (AERA)

Další:

- American Journal of Evaluation (AJE) – Sage
- Evaluation and Program Planning – Elsevier
- Evaluation and the Health Profession – Sage
- Evaluation Review – A Journal of Applied Social Research – Sage
- Evaluation – Sage
- Journal of Evaluation in Clinical Practise – Blackwell
- Practical Assessment, Research and Evaluation (PARE) on-line
- Zeitschrift für Evaluation (ZfEv) – VS-Verlag